

УДК 82.091

DOI: 10.31471/2304-7402-2022-17(65)-237-248

ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ЖАНРУ СІМЕЙНОГО РОМАНУ-ХРОНІКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ: СПЕЦИФІКА РОМАННОГО МИСЛЕННЯ

О. І. Руднянин

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: oksana.rudnianyn@pnu.edu.ua*

У статті досліджено традицію жанру сімейного роману-хроніки в українській літературі, що розвинувся в творчості Г. Квітки-Оснoв'яненка, А. Свидницького, У. Самчука, О. Стороженка, Ірини Вільде, Ю. Косача, а також простежено розвиток цього виду роману в світовій літературі. У статті також вивчено теоретичні аспекти цього жанру, наголошено на специфіці історизму та особливостях лінійної побудови сюжету.

Особлива романна форма – сімейний роман привертає виняткову увагу дослідників та має уже помітну традицію як в українській, так і світовій літературі. У літературознавстві на позначення сімейного роману-хроніки зустрічаються жанрові визначення «сімейний роман», «родинний роман», «родинна хроніка», «епопея», «сімейна епопея», «роман поколінь», однак найбільш точно жанрові особливості такої романної форми відображає термін «сімейний роман-хроніка». Центральною темою цього виду роману є занепад роду, крім того автори творів подібного типу постійно роблять спроби трансформації жанру в більш сучасні форми за допомогою використання міфологічних парадигм, психологізму та фрагментації, зберігаючи при цьому давні традиції романної оповіді. Константними ознаками жанру вважаємо тему роду в усіх його можливих проєкція: становлення, об'єднання і розпаду. Специфікою хронотопу такого типу романів виступає рух, зміна поколінь в контексті певної історичної епохи, тобто історичну добу зображено крізь призму життя конкретної особистості.

Характерними особливостями цієї романної форми вважаємо поєднання історії життя окремої людини з життям та історією всього суспільства. Специфіка романного мислення в жанрі сімейного роману-хроніки полягає у формуванні зображення закономірностей суспільно-історичних змін, що проявляються у становленні героя, особливостях його соціального життя і психології.

Ключові слова: *традиція, жанр, сімейний роман-хроніка, романне мислення, стратегія, хронотоп.*

Жанр посідає ключове місце в ієрархії літературознавчих термінів, адже в ньому відображаються ознаки художніх методів, шкіл, напрямів, закономірності літературного процесу, співвідношення змісту і форми, реалізація авторського задуму й загальне русло традиції. Літературний жанр об'єднує в собі формальний рівень тексту, хронотоп й головну інтенційність автора. Літературознавство демонструє різні підходи до жанрової класифікації – тематичний, формальний, естетичний, композиційний, стилістичний та інші. Крім того, разом із розвитком літератури безперервним є процес трансформації жанрової системи, під час якого з'являються нові жанри, актуалізуються чи архаїзуються вже наявні. Жанровими компонентами вчені вважають структурні принципи організації художнього тексту, часово-просторові принципи, а також принципи, що моделюють жанрову інформацію в жанрову картину світу.

Жанрова динаміка є чутливою і сигналізує про зміни в художньому мисленні часу. Незмінними характеристиками будь-якого жанру є і залишаються суб'єктно-об'єктні відношення, тематична своєрідність, тоді як ритміка, метафорика є унікальними для кожного літературного жанру. На думку вчених, жанр як системно-структурний вияв поезики досить рано і практично назавжди став предметом особливого авторського осмислення.

Із поняттям жанру взаємодіє поняття «жанрове мислення», тому в науці про літературу говорять про специфіку романного, новелістичного мислення окремого письменника. Український вчений-літературознавець М. Кодак зазначає: «Читацькі сподівання, певною мірою – жанрові сподівання. Письменник реагує на них словесним означенням жанру в літературних творах» [6, с. 45]; «Жанрове мислення – це також жанрове осмислення, роздум над тим, як жанр взаємодіє з жанром, змагається, полемізує... А при реалізації задуму – збуджує всі надра поезики, вибиваючи з потенційних стильових ресурсів актуальні мовні засоби і зв'язуючи їх з принциповими засадами методу, а далі – ідейно-естетичними орієнтирами напрямку, збагачуючи і конкретизуючи їх» [6, с. 69].

Із поняттям жанру взаємодіють похідні від нього поняття «стратегія жанру» і «стратегія творчості». Під стратегією творчості в літературознавстві розуміють сукупність принципів настанов письменника, його творчі цілі і вибір поетикальних засобів для реалізації художнього замислу.

Термін «жанрова стратегія» чи «стратегія жанру» використовується такими дослідниками, як Н. Лейдерган, М. Липовецький, Н. Тамарченко, В. Тюпа у тих випадках, коли спостерігаємо взаємодію і взаємопроникнення різних жанрових моделей й свідоме їх обігрування автором. Поняття «жанрова стратегія» в різних літературознавчих працях розщеплюється на такі види, як комунікативні, наративні, розповідні, авторські, авторські розповідні, дискурсивні, текстові, художні, стильові і т. д.

Не дивно, що розбіжності виявляються не тільки в інтерпретації поняття, але і в методиках аналізу стратегій в тексті. Проте в основному поняття «стратегії» використовують для аналізу певної організації поетики з метою досягнення того чи іншого впливу на читача, при цьому предметом дослідження є система засобів художнього вираження тексту. Під стратегіями жанру ми також розуміємо основну авторську інтенцію, від якої залежать відносини в комунікативному ланцюжку «автор-наратор-герой-читач». Ця інтенція настільки важлива, що саме вона й визначає спрямованість і характер кожної конкретної ситуації висловлювання, що своєю чергою реалізується на текстуальному і контекстуальному рівнях.

Особливе місце в системі жанру посідає роман. На думку М. Ласло-Куцюк, роман має свої обмеження і закони, яких змушений дотримуватися автор, попри констатацію його постійного прагнення до оновлення і надзвичайно широких формальнозмістових можливостей [9, с. 193]. С. Луцій вважає творення нових жанрових модифікацій роману однією з прикметних особливостей великої прози української діаспори 1960–1980-их років [10, с. 376]. Крім того, дослідниця зазначає, що багато прозових текстів діаспори важко вкласти в рамки певного жанру, адже вони знаходяться між повістю та романом (повісті Віри Вовк, І. Костецького, У. Самчука та інших). Також в прозі літераторів-емігрантів зливаються воєдино епічні, драматичні та ліричні елементи, позначився вплив світового мистецтва, зокрема театру, кіно, живопису, скульптури. Домінантна роль, на думку С. Луцій, в жанровій ієрархії емігрантської літератури належить соціально-побутовим, соціально-психологічним, соціальним та історичним романам, в яких головна проблема – бездержавність нації, способи її відновлення, трагедія знищення селянської цивілізації, тема соціального, національного та духовного апокаліпсису [10, с. 378–379].

Дослідниця жанрової структури романів У. Самчука С. Бородіца приходять до висновків, що індивідуально-стилістичні шукання українських письменників-емігрантів привели до структурно-жанрової різноманітності їхньої творчості, а романний жанр характеризується «оригінальним сплавом» традиції класичного роману і новітніх досягнень західноєвропейської романістики (О. Бальзака, Ч. Дікенса, В. Реймонта, Г. Сенкевича, С. Стендаля, В. Теккерея) [2].

У середині ХХ століття, зокрема в 60-ті роки, із зародженням експериментального роману, що розвинувся в руслі інтелектуальної філософської прози, пов'язують новий етап романістики української діаспори. Такий тип роману представлений романом виховання «Шляхи» Ю. Тарнавського, романами Е. Андієвської «Герострат», «Роман про добру людину», «Роман про людське призначення», повістями Віри Вовк, а також багатотомною родинною хронікою про інтелігентну українську родину Лисенків письменника-емігранта Олекси Ізарського.

Сімейний роман-хроніка належить до різновидів сімейного наративу і має велику традицію і в українській, і в світовій літературі. Дослідниця Н. Порохняк у статті «Роман-сімейна хроніка з погляду літературознавчої антропології» розглядає сімейний наратив як універсальний текст культури, прототипами якого стали генеалогічні перекази, саги, домашні хроніки та сімейні записки [12, с. 149]. Тривалий час сімейний роман вважався критиками «тривіальним жанром» через асоціацію з домашнім романом, тобто не художнім твором, а документальними описами родового дерева, що були відомі в Європі XV століття під назвою «домашні хроніки». Вони не вирізнялися художністю тексту і мали локальне зацікавлення читача.

У літературознавстві вчені оперують кількома термінами на позначення сімейного роману-хроніки: сімейний роман, родинний роман, родинна хроніка, епопея, сімейна епопея, роман поколінь. У нашому дослідженні найбільш точним вважаємо термін «сімейний роман-хроніка», адже він вказує на низку визначальних жанрових ознак, притаманних цьому типові роману, зокрема атрибутивна ознака «сімейний» вказує на нерозривну єдність головного героя з його родиною (герой транслює в творах такого типу сімейні цінності і генетичну пам'ять поколінь), а уточнення «хроніка» вказує на взаємозв'язок історії життя людини із життям суспільства в послідовному лінійному розвитку подій. Якщо у сімейному романі в центрі – людина як особистість в контексті своєї доби, то роман-епопея зміщує цей акцент в бік історичного процесу, що виходить вже на перший план. Таким чином, під терміном сімейний роман-хроніка маємо на увазі особливий різновид романної форми із такими специфічними ознаками: проблематикою, яку можна описати тріадою «сім'я – головний герой – суспільство», хронікальним (лінійним) принципом побудови хронотопу та специфічною реалізацією принципу історизму (оцінка історичних подій крізь призму свідомості головного героя).

Автор монографії Ї.-Л. Ру «Сімейний роман. До жанрового визначення» (до речі, одного з найгрунтовніших сучасних досліджень сімейного роману-хроніки) стверджує, що центральною темою цього виду роману є занепад роду. Крім того, автори творів подібного типу постійно роблять спроби трансформації жанру в більш сучасні форми за допомогою використання міфологічних парадигм, психологізму та фрагментації, зберігаючи при цьому давні традиції [17].

Українська дослідниця Н. Порохняк, вивчивши традицію сімейного роману в українській та світовій літературі, приходять до висновку про такі специфічні риси цього типу роману, як: реалістичне зображення сім'ї в кількох поколіннях; специфічна наративна форма; основна тема – загибель роду, про яку часто сигналізує смерть батька; показ на прикладі життя окремої родини певного історичного відтинку життя окремої нації; основними конфліктами є протистояння між батьком і сином, чоло-

віком і дружиною, а також у сімейному романі-хроніці реалізується міфологема сім'ї як Раю і міфологема втрати героєм сім'ї як вигнання з Раю [11, с. 153–154].

Сімейний роман-хроніка має тривалу традицію і в світовій, і в українській літературі. В англійській літературі становлення цього типу роману, розробка його основних жанрових конструкцій відбулася наприкінці XIII – початку XIX століть (твори О. Голдсмита, Д. Голсуорсі, Ч. Діккенса, Л. Стерна).

Сімейна епопея «Сага про Форсайтів» (1922) Дж. Голсуорсі на тлі історії кількох поколінь сім'ї Форсайтів презентує побутове і суспільно-політичне життя представників англійської буржуазії на тлі розквіту і занепаду «вікторіанської доби» у Британії. М. Кодак називає цей твір проявом жанрової пам'яті, що увібрала не лише фольклорну традицію, а й романну. «Автор, враховуючи обидві, ніби підігруючи своєму основному, однорідному з героями, читачеві, в чомусь урівнює його зі слухачем героїчного епосу. Та в остаточному підсумку ефект маємо інший – іронічний, навіть сатиричний: дійові особи твору, як і основний адресат книги, – герої аж ніяк не героїчного часу» [6, с. 50].

У німецькій літературі основи розвитку сімейного роману було закладено Т. Манном у творі «Будденброки», де на прикладі чотирьох поколінь зображено моральний і соціальний занепад бюргерства. Ця епічна хроніка в творчості Т. Манна набула ознак соціально-критичного роману.

У французькій літературі становлення сімейного роману пов'язують із творчими пошуками О. Бальзака, Е. Золя, П. К. Мариво, Г. Мопассана, Ж.-Ж. Руссо, Жорж Санд, Ф.-Р. Шатобріана та інших. При цьому, французькі літературознавці для позначення такого типу роману використовували метафоричний термін «роман-ріка» (вперше термін вжив Р. Ролан для характеристики свого циклу романів «Жан-Крістоф»).

Найбільш значним явищем французької прози кінця XX століття став двадцятитомний роман Е. Золя «Ругон-Маккари. Природна і соціальна історія однієї сім'ї в добу Другої імперії», в якому центром художнього зображення стало морально-етичне, соціальне й економічне життя однієї родини. Такий спосіб відображення дійсності проклав шлях до необмеженого нарощування романного полотна. В архітектоніці творів французької літератури XX століття помітна тенденція до зменшення кількості сюжетних ліній, наприклад, у «Людській комедії» О. Бальзака і «Родині Тібо» Р. Мартен дю Гара.

Жорж Санд у своїй творчості започатковує тему жіночої долі. На думку Т. Гросевича, «заслуга Жорж Санд у тому, що вона не просто критикує умовність сім'ї та шлюбу, а й намагається переосмислити сімейні відносини, уникнути розпаду родинного зв'язку», адже «спочатку сім'я виступає носієм соціального зла, вона пригнічує людину, як, в

свою чергу, веде зі сім'єю боротьбу за право розпоряджатися своїм життям» [4, с. 57].

На початку ХХ століття сімейний роман у французькій літературі виступає як окремий різновид романної форми, що відображає «драму особистості, яка перебуває в процесі становлення і, наполягаючи на своїй унікальності, прагне вирізнитися із середовища, у межах якого вона зростала, повстаючи проти влади встановленого порядку» [1, с. 42]. На думку дослідника В. Боренка, особливістю французького сімейного роману є внутрішньородинний конфлікт, адже головний герой проходить шлях від органічної єдності з родом до повного розриву. У романі Р. Мартен дю Гара «Родина Тібо» відбувається еволюція від одного головного героя до кількох, які окреслюють різні вектори розгортання епічного полотна. Герой протиставляється своїй сім'ї, прагне вирватися з кола обставин, обумовлених його генетичною приналежністю, й хоче змодельовати власний світоустрій. Сім'я Тібо залучається до широкого потоку історичного процесу – і в такий спосіб «інерції замкненого родинного простору протиставляється динамічність, рухомість, безкінечна змінюваність зовнішнього світу, зумовлена безупинним ходом часу» [1, с. 44]. Останні томи «Родини Тібо» переростають межі сімейного роману, набуваючи ознак соціально-побутового роману і прогресуючи до рівня роману – епопеї.

У добу модернізму найбільшого розвитку сімейний роман здобув у творчості М. Пруста, зокрема в його семитомному романі-епопеї «У пошуках утраченого часу», з традиціями якого більшість критиків української діаспори пов'язували прозу Олекси Ізарського. Роман-епопея М. Пруста відзначається синтезом суб'єктивного й об'єктивного начал, непередбачуваною послідовністю подій та асоціативним мисленням.

М. Пруст у своїй творчості намагався не просто відтворити думку – його цікавив сам процес її народження, невпинний «потік думок». Саме тому особисте життя свого героя він перетворює у фікцію, а справжньою реальністю стає спогад як повторне переживання минулого. Відтак на перший план виходить категорія пам'яті, що повинна зафіксувати і втримати миті, що вже проминули. По суті, його роман-епопея побудований як певна «реконструкція минулого».

В американській літературі посилення зацікавленості жанром сімейного роману спостерігається в 70-их роках ХХ століття. Поштовхом до актуалізації сімейного роману-хроніки стають трансформаційні зміни суспільства, зокрема інститут шлюбу і сім'ї. Звернення письменників до цього жанру певною мірою відроджує сімейні цінності, показуючи людину частиною великого генеалогічного дерева. Однак важливою основою для активізації цього жанру в 70-их роках ХХ століття стала творчість У. Фолкнера. Так, у романі «Шум і лють» (1929) описано життя зубожілого роду південних плантаторів і колишніх рабовласників Комп-

сонів як історія занепаду колись щасливої родини. У. Фолкнер слідує за одним із сюжетних констант жанру, адже смерть батька Кедді стає початком цього розпаду, однак письменник порушує хронологічний принцип хронотопу, бо більша частина роману – це хаотичні, а іноді й алогічні монологи героїв, тому про лінійне зображення подій не йдеться. У цьому романі деградація родини Компсонів уособлює насправді загибель «старого патріархального Півдня».

До теми виродження давніх південних родів Фолкнер повернувся у романі «Авесаломе! Авесаломе!» (1936), у центрі якого – деградація і повний занепад родини Сатпена. Руйнування родини автор детермінує зневагою до негритянської крові, нехтуванням моральними принципами людства. Особливістю американського сімейного роману є образ героя без роду і племені, який сам розпочинає власну справу і дає початок новій сім'ї без зв'язку із попередніми поколіннями. Саме таким типом героя і став полковник Сатпен, який приходить на незаймані землі, здобуває багатства і становище в суспільстві, створює сім'ю, народжує сина – продовжувача свого роду, але все це руйнується в одну мить, як в античній трагедії, через роковий збіг подій. Трагедія загибелі роду пояснюється автором гріхами з минулого життя головного героя, тобто голос поколінь дає про себе знати навіть на відстані років.

В українському літературознавстві впродовж певного періоду спостерігалась жанрова плутанина через зарахування сімейного роману-хроніки до жанру літературної хроніки, або ж до підвиду роману виховання. Жанрові атрибути сімейного роману-хроніки було окреслено в дослідженні Н. Копистянської [7].

Одним із перших в українській літературі жанр сімейного роману почав розвивати Г. Квітка-Основ'яненко в російськомовному романі «Пан Халявский» (1840). Сатирично-гумористичне зображення суспільних реалій другої половини XIII – початку XIX століть стає фоном художнього змалювання сімейних стосунків трьох поколінь Халявських. Першим дослідником, що зарахував цей твір до сімейних хронік, в яких відображено радикальні зміни в дворянській родині і розпад знаного роду, став літературознавець Д. Чалий [14, с. 251–266].

Яскравим зразком сімейного роману в українській літературі дослідники вважають твір А. Свидницького «Люборацькі» (1886), в якому простежено процес руйнації сім'ї священника Гервасія Люборацького. У романі показано кілька типів гендерних стосунків, зокрема старі Люборацькі, Мася і пан Кулинський, Оріся і Тимоха, Галя і Робусинський, а також передано всю складність взаємин між поколіннями батьків та дітей.

У цьому романі варто відзначити хронологічність наративу, тобто часову послідовність подій, а також дотримання принципу кумулятивного нарощування подієвості, адже «на кожному етапі розповіді обирається не довільний відрізок життя, а ключова подія, важлива для подальшо-

го розвитку історії сім'ї» [12, с. 136]. На думку Н. Порохняк, у творі А. Свидницького простежується паралель між загибеллю роду та занепадом нації, а причина виродження роду криється у поступовому, під стороннім впливом, відторгненні, відхрещуванні від прадавніх звичаїв, традицій, мови [12, с. 136].

Варто зазначити, що більшість дослідників цього роману вказують на автобіографічні риси твору, адже автор використав як художній матеріал життя своєї родини. Так, прообразом о. Гервасія став батько письменника, а більшість життєвих пережиттів головного героя Антося Люборацького пов'язані з біографією самого письменника. Літературознавець В. Шевчук у передмові до видання творів А. Свидницького влучно зазначає: «Взявши за основний інтелектуальний стрижень саме таку деградацію освіченого стану, письменник недаремно зупинився на розкладі представника духовенства, який, з одного боку, зберігав національні традиції та найтісніше єднався з народом-простолюддям, а з іншого – намагався наблизитися до чужих цьому народів панів (етнічно і морально) і до темного, нівелюючого традиційній вартості російського православ'я» [15, с. 24].

Жанрові межі сімейного роману розвинув У. Самчук в епопеї «Волинь» (1932–1937). В основі всієї творчості письменника лежить яскраво-виражений ідейний стрижень – національна ідея. Робота над трилогією тривала майже 10 років і стала дебютною в творчості письменника. Монументальність романної трилогії дивним чином поєднана з ліризмом, пейзажністю і замилюванням портретними образами батька, матері і сестри. У цій родинній епопеї репрезентовано історію українського роду Довбенків, який, живучи в період великих катаклізмів та соціальних потрясінь, змушений боротися за збереження своєї генетичної пам'яті, власних коренів. У. Самчук конструє український селянський світ крізь призму образів Матвія і Володьки Довбенків, що представляють різні покоління. Образ Володьки, як допитливого мислителя, переростає межі рідного села Телявки, навіть межі Волині, й стає одним із національних типів української свідомості.

У конструюванні сюжету сімейного роману «Волинь» письменник дотримується психологічного принципу зображення, щоб показати період зростання свого героя, з одного боку, і створити літопис доби – з іншого. Закінчення трилогії «Волинь» глибоко-символічне з погляду історіософії, адже, емігруючи на Захід, головний герой Володька планує повернутися до материнського лона батьківщини, щоб реалізувати досвід західної цивілізації в українському культурному світі.

Згаданий роман обумовив особливе місце У. Самчука як яскравого представника аналітико-реалістичної стильової течії в українській прозі ХХ століття в каноні української літератури. Хоча зустрічалися й негативні критичні відгуки, в яких нищівної критики зазнавала ідеологічна

позиція письменника та революційна романтика його творів (Я. Гординський, Степан Тудор).

Елементи сімейного роману-хроніки чітко прослідковуються і в романі-епопеї «Ost» У. Самчука, у центрі зображення якого сім'ї Григора та Івана Морозів. Цілком погоджуємося із думкою дослідниці С. Бородіци, що в цьому творі жанр роману-хроніки синтезовано із такими типами роману, як психологічний, історичний, філософський та соціально-побутовий [3, с. 32].

Головний герой роману-епопеї «Ost» Нестор Сидорук – це національно-маркована особистість, яка навіть на чужині гідно завершує свій громадський обов'язок. Нестор втілює образ українського емігранта, який не просто зайняв нонконформістську позицію в чужомовному середовищі, а робить конкретні дії для втілення національної ідеї. У. Самчук художньо осягнув національні події не лише в українському вимірі, а й відчув переламні моменти світової історії. На прикладі другого покоління родини Морозів письменник показав, «як природжені селяни господарі в умовах тоталітарної примусової десоціалізації змушені були або поповнити нові суспільні групи: трудової еміграції (Сопрон), військової еміграції (Тетяна), «радянізованої» національної інтелігенції (Петро, Андрій), або потрапити у число незручних для системи персон (Іван)» [13, с. 293–296]. Прототипом героя Нестора Сидорука літературознавці вважають самого письменника, що надало цьому образу певної об'єктивності й документальності.

До сімейного роману-хроніки, на нашу думку, варто зарахувати й російськомовний роман О. Стороженка «Браття-близнецьи» (1957), де описано деградацію родів козацьких старшин, які, будучи нащадками славних запорожців, тягнулися до російського дворянства. Цю трагедію української аристократії передано через зображення життя двох поколінь поміщика Бульбашки. Роман відзначається яскравістю етнографічних описів суспільно-побутового життя українців у XVII столітті та численними історичними екскурсами, що співвідносять цей твір із традицією історичної прози.

Яскравим зразком сімейного роману в українській літературі також вважаємо роман Ірини Вільде «Сестри Річинські» (1958–1964), в якому, подібно до хроніки «Люборацькі» А. Свидницького, сюжет розгортається в родині католицького священника на фоні опису звичаїв і традицій Західної України 30-их років XX століття із майстерним відображенням особливостей мови персонажів, тонким психологізмом і драматизмом. У романі зустрічаємо традиційний для сімейних романів сюжетний хід – несподівана смерть батька Аркадія Річинського, що стає точкою відліку початку нового життя для його п'яти дочок.

Ірина Вільде широко використовує характерний для сімейного роману прийом ретроспекції. Характери п'ятих різних типів жінок випи-

сано дуже детально, адже над романом авторка працювала понад двадцять років. Кожен жіночий тип демонструє власний вибір життєвого шляху: самореалізацію, багате заміжжя чи єднання з коханою людиною. Крім того, роману притаманна глибока духовність й інтелектуальність письма. Дослідник В. Дончик вважає цей твір новим варіантом «сімейно-побутового роману з серйозною соціально-психологічною основою, з необхідними «виходами» на широкий суспільно-поетичний потік» [5, с. 19].

Яскравим зразком сімейного роману-хроніки вважаємо роман Ю. Косача «Сузір'я Лебедя» (1983), в якому, на думку дослідниці Г. Юрчак, поєднано елементи саги та родинної хроніки. Як зазначає в передмові до роману сам автор, твір презентує «фрагменти родинної саги одного українського козацько-шляхетського роду» [8, с. 4]. Г. Юрчак переконана, що на близькість до родинної хроніки вказує й особливість хронотопу, і своєрідна тематика й проблематика, хоча, дослідниця вважає, що у багатьох планах автор виходить за межі цього жанру [16, с. 170].

Головною темою згаданого роману є занепад не просто сім'ї, а всього шляхетного роду Рославців. Буття роду подано в діахронічному розвитку від XIV століття до початку Першої світової війни, при цьому «для Ю. Косача важлива не так фіксація історичних подій, як доля людини в плині історичного часу», тому саме історичний час є основною рушійною силою сюжету [16, с. 171]. Подієвість твору розгортається навколо центрального образу Олейки Рославця – юнака, який захоплюється філософією та літературою, героя-романтика, котрий мріє здійснити подвиг. Однак особливість цього героя в тому, що він, як влучно відзначає Г. Юрчак, «спостерігач, який любить слухати: саме тому йому довіряють власні роздуми члени роду [...] для нього найголовніше збагнути суть людського існування» [16, с. 172], тобто «дія» з боку головного героя як така відходить на вторинний план, а основною наратологічною стратегією стає історіософське осмислення дійсності.

Отже, дослідження традиції сімейного роману-хроніки в зарубіжній та українській літературі дає підстави говорити про модифікацію цього жанру та певну еволюцію романного мислення. Константними ознаками жанру вважаємо тему роду в усіх його можливих проекціях: становлення, об'єднання і розпаду. Тривалий час сімейний роман вважався критиками «тривіальним жанром» через асоціацію з домашнім романом, документальними описами родового дерева, що були відомі в Європі XV століття під назвою «домашні хроніки».

Література

1. Боренко В. Переосмислення традиції «романної хроніки» в романі Рोजе Мартен дю Гара «Родина Тібо». Від бароко до постмодернізму. 2013. Випуск 17. Том 2. С. 41–45.

2. Бородіца С. Жанрова структура романів Уласа Самчука в контексті західноукраїнської романної прози. 30–40-их. рр. ХХ ст.: автореф. дис ... канд. філол. наук.: спец. 10.01.01 / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. К., 2000. 18 арк.
3. Бородіца С. Критична рецепція романів-епопей У. Самчука в літературознавчому дискурсі української діаспори другої половини ХХ століття. *Філологічний дискурс*. 2016. Вип. 3. С. 25–33.
4. Гросевич Т. Жанрова специфіка різновиду роману в творчій спадщині Анатолія Дімарова: дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ. 205 арк.
5. Дончик В. Український радянський роман: рух ідей і форм. Київ: Дніпро, 1987. 429 с.
6. Кодак М. Поетика як система. Київ : Дніпро, 1988. 160 с.
7. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: [монографія]. Львів : ПАІС. 2005. 368 с.
8. Косач Ю. Сузір'я Лебедя. Роман. Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коця. 1983, 276 с.
9. Ласло-Куцок М. Засади поетики. Бухарест : критеріон, 1983. 394 с.
10. Луцій С. Романістика української діаспори 1960–1980-их років: проблематика, жанрово-стильові парадигми: [монографія]. Тернопіль : Джура, 2017. 412 с.
11. Порохняк Н. Роман-сімейна хроніка з погляду літературознавчої антропології. Питання літературознавства. Випуск 79. С. 148–155.
12. Порохняк Н. Сімейна хроніка «Люборацькі» А. Свидницького як роман про занепад роду. *Studia Methodologica*: [науковий збірник] / гол. Р. Гром'як; відп. ред. І. Папуша; редкол.: О. Куца, М. Лабашук, Н. Поплавська [та ін.]. Тернопіль : ТНПУ, 2011. Вип. 33. С. 133–138.
13. Цехмейструк М. Автотематичні інкрустації в епопеї «Ост» Уласа Самчука. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 15. С. 293–296.
14. Чалий Д. «Пан Халявський». *Квітка-Основ'яненко Г. Пан Халявський*. Київ : Держлітвидав. України. С. 251–266.
15. Шевчук В. Класик «Розумного битопису». Передмова до видання / А. Свидницький. *Люборацькі. Оповідання. Нариси*. Київ : А. С. К., 2006. С. 5–46.
16. Юрчак Г. Жанрово-стильова своєрідність романістики Юрія Косача: дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2018. 229 арк.
17. Ru Yi-Ling. The family Novel. Toward a generic definition. New York: Peter Lang Publishing Inc., 1992. 215 p.

**FAMILY NOVEL-CHRONICAL GENRE TRADITION:
SPECIFICS OF NOVEL THINKING****O. I. Rudnianyn**

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76025;
e-mail: oksana.rudnianyn@pnu.edu.ua*

The article deals with the study of the family novel-chronical tradition in the Ukrainian literature, represented by the works of Hr. Kvitka-Osnovianenko, A. Svydnyts'kyi, U. Samchuk, O. Storozhenko, Iryna Vil'de, Yu. Kosach. It also observes the development of this kind of novel tradition in the World literature. The paper researches theoretical aspects, highlights the specifics of historicism and peculiarities of the linear plot structure.

Family novel, as a special novel form, attracts particular scientific attention and has already gained meaningful tradition both in the Ukrainian and World Literature. In literary studies to define family novel-chronicle scientists use such terms, as "family novel", "family chronicle", "epic", "family epic", "generational novel". However, we think the most accurate term that expresses genre particularities of such kind of novel form is "family novel-chronical". Its central theme is a family decline. In addition, most authors of this type of works constantly make attempts to transform the genre into its more modern forms using mythological paradigms, psychologism and fragmentation, preserving the ancient traditions of a novel. We consider the family theme and its all possible projections to be the main constant features of the genre, among them: family's formation, unification and disintegration. The specificity of the chronotope of this type is movement, change of generations in the context of a certain historical era, that is the historical period is depicted through the prism of life of a particular individual.

Characteristic features of this kind of novel or sequence of novels we consider to be the combination of an individual life story and a story of the whole society. The specificity of the novel thinking in the genre of family novel-chronical is to depict the regularities of social and historical changes that are manifested in the formation of a hero, singularities of his social life and psychology.

Keywords: *tradition, genre, family novel-chronical, novel thinking, strategy, chronotope.*